KATALOG WYSTAWY

EXHIBITION CATALOGUE

BUNT

W SS-SONDERKOMMANDO TREBLINKA

WYSTAWA W 80. ROCZNICĘ WYBUCHU BUNTU WIĘŹNIÓW OBOZU ZAGŁADY TREBLINKA II

THE REVOLT

IN SS-SONDERKOMMANDO TREBLINKA

EXHIBITION ON THE 80TH ANNIVERSARY OF THE PRISONERS' REVOLT IN THE TREBLINKA II EXTERMINATION CAMP

ORGANIZATOR WYSTAWY /
EXHIBITION ORGANISER:
MUZEUM TREBLINKA. NIEMIECKI NAZISTOWSKI OBÓZ ZAGŁADY I OBÓZ PRACY (1941-1944) /
TREBLINKA MUSEUM. THE NAZI GERMAN EXTERMINATION AND FORCED LABOUR CAMP (1941-1944)

KURATOR WYSTAWY / EXHIBITION CURATOR:
MONIKA SAMUEL

OPIEKA MERYTORYCZNA /
CONTENT-RELATED SUPERVISION:
DR EDWARD KOPÓWKA

TŁUMACZENIE / TRANSLATION:
PAWEŁ MALISZEWSKI, ANNA DĘBSKA

REDAKCJA / EDITING:
MONIKA SAMUEL

OPRACOWANIE GRAFICZNE /
GRAPHIC DESIGN:
ARTUR KARPIŃSKI

ŹRÓDŁA CYTATÓW I ZDJĘĆ / SOURCE OF QUOTATIONS AND PHOTOS:

GLAZAR RICHARD, „STACJA TREBLINKA",
OŚRODEK KARTA DOM SPOTKAŃ Z HISTORIĄ, WARSZAWA 2011.

GLAZAR RICHARD, "TRAP WITH A GREEN FENCE",
NORTHWESTERN UNIVERSITY PRESS, EVANSTON 1995.

KATALOG WYSTAWY „OBRAZ TREBLINKI W OCZACH SAMUELA WILLENBERGA",
INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ 2020.

KOPÓWKA EDWARD, TOŁWIŃSKI PIOTR, „TREBLINKA. KAMIENIE MILCZĄ – JA PAMIĘTAM",
MUZEUM REGIONALNE W SIEDLCACH, SIEDLCE 2007.

RAJCHMAN JECHIEL, „OCALAŁEM Z TREBLINKI. WSPOMNIENIA Z LAT 1942-1943",
CZYTELNIK, WARSZAWA 2011.

RAJCHMAN JECHIEL, "THE LAST JEW OF TREBLINKA",
PEGASUS BOOKS, NEW YORK 2009.

RAJGRODZKI JERZY, "ELF MONATE IM TODESLAGER TREBLINKA. ERINNERUNGEN",
BILDUNGSWERK STANISŁAW HANTZ, KASSEL 2020.

WIERNIK JANKIEL, „ROK W TREBLINCE. A YEAR IN TREBLINKA",
RADA PAMIĘCI WALK I MĘCZEŃSTWA, WARSZAWA 2003.

WILLENBERG SAMUEL, „BUNT W TREBLINCE",
ŻYDOWSKI INSTYTUT HISTORYCZNY IM. EMANUELA RINGELBLUMA, WARSZAWA 2016.

WILLENBERG SAMUEL, „REVOLT IN TREBLINKA",
ŻYDOWSKI INSTYTUT HISTORYCZNY, WARSZAWA 1992.

"TREBLINKA – DEATH CAMP: SCULPTURES OF THE PRISONER
OF THE DEATH CAMP SAMUEL WILLENBERG',
ARIDA L.T.D, ISRAEL 2004.

ZĄBECKI FRANCISZEK, „WSPOMNIENIA DAWNE I NOWE",
INSTYTUT WYDAWNICZY PAX, WARSZAWA 1977.

ZBIORY MUZEUM TREBLINKA.

OKŁADKA / COVER:

RZEŹBA S. WILLENBERGA „WIĘZIEŃ TREBLINKI WALCZĄCY W POWSTANIU
2.08.1943 R." (BRĄZ, 2004-2005)

S. WILLENBERG'S SCULPTURE "A PRISONER OF TREBLINKA FIGHTING IN THE REVOLT
2.8.1943" (BRONZE, 2004-2005)

ŹRÓDŁO / SOURCE:
"TREBLINKA – DEATH CAMP: SCULPTURES OF THE PRISONER
OF THE DEATH CAMP SAMUEL WILLENBERG",
ARIDA L.T.D, ISRAEL 2004

SS-Sonderkommando Treblinka
Obóz Zagłady Treblinka II (1942-1943)

SS-Sonderkommando Treblinka
Treblinka II Extermination Camp (1942-1943)

SS-Sonderkommando Treblinka był ostatnim obozem utworzonym w ramach tzw. „Akcji Reinhardt", czyli planowego wymordowania europejskich Żydów przez III Rzeszę Niemiecką. Decyzja o jego budowie wynikała z planu likwidacji żydowskich mieszkańców Warszawy oraz Żydów zamkniętych w gettach na terenie Generalnego Gubernatorstwa i Okręgu Białystok. Treblinka miała doskonałą do tych celów lokalizację. Położona była na styku dystryktu warszawskiego, Okręgu Białystok i dystryktu lubelskiego, gdzie znajdował się sztab „Akcji". Tereny te były dobrze skomunikowane poprzez biegnącą w pobliżu linię kolejową, a działający od 1941 r. Karny Obóz Pracy Treblinka I sprzyjał ukryciu prawdziwego przeznaczenia nowego ośrodka. Załogę obozu stanowiło około 30-40 Niemców i Austriaków oraz 100-120 strażników, rekrutowanych z sowieckich jeńców wojennych.

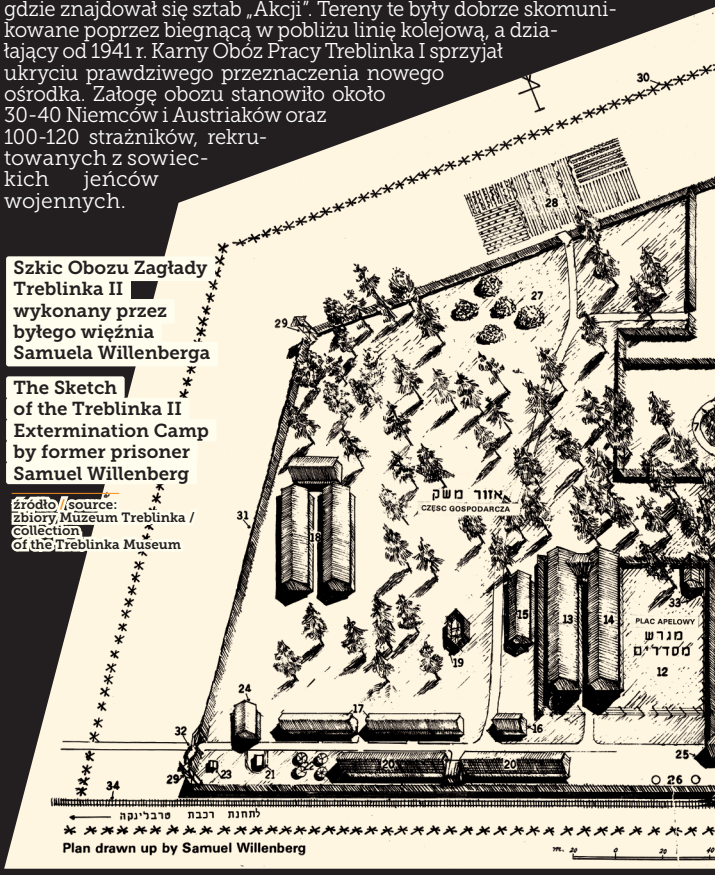

Szkic Obozu Zagłady Treblinka II wykonany przez byłego więźnia Samuela Willenberga

The Sketch of the Treblinka II Extermination Camp by former prisoner Samuel Willenberg

źródło / source: zbiory Muzeum Treblinka / collection of the Treblinka Museum

SS-Sonderkommando Treblinka was the last camp established under the so-called "Operation Reinhardt", it was the codename for the plan to murder European Jews by the German Third Reich. The decision to build it resulted from the plan to liquidate the Jewish inhabitants of Warsaw and the Jews imprisoned in ghettos located within the borders of the General Government and Bialystok District. Treblinka situation was perfect for these purposes. It was located at the junction of the Warsaw and Białystok Districts as well as Lublin District, where the headquarters of the "Operation" was located. These areas were well connected by a railway line running nearby. It was also close to the Treblinka I Penal Labour Camp, which had been operating since 1941. The camp additionally facilitated the concealment of the true purpose of the new centre. The camp staff consisted of about 30-40 Germans and Austrians and 100-120 guards recruited from among Soviet prisoners of war.

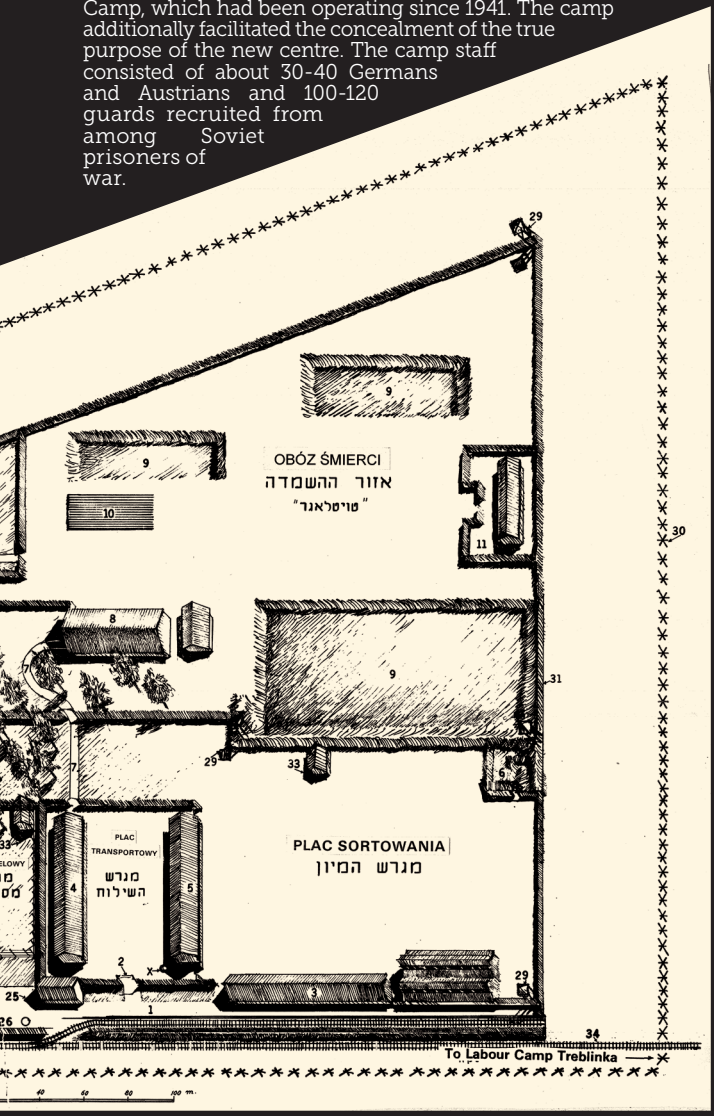

Więźniowie

Prisoners

Nie wszyscy deportowani do Treblinki ginęli od razu. W obozie istniały wyselekcjonowane przez Niemców grupy więźniów, tzw. komanda robocze. Uwięzieni Żydzi zostali zmuszeni do wykonywania wszystkich prac na terenie obozu. W zależności od miejsca pracy członkowie stałych komand mieli różne szanse na przedłużenie życia. Więźniowie wstawali około godz. 5.00 rano, po apelu udawali się do wielogodzinnej pracy. Przez cały czas byli brutalnie zastraszani i nieustannie kontrolowani przez załogę obozu. Zdawali sobie sprawę, że praca może tylko na krótki czas przedłużyć im życie. Rotacja więźniów była bardzo duża. Jedyną skuteczną metodą ocalenia było zorganizowanie zbrojnego powstania i masowa ucieczka. Idea dojrzewała miesiącami. Na początku 1943 r. na skutek zmniejszenia liczby transportów nastąpiła stabilizacja stanu osobowego więźniów, co umożliwiło podjęcie próby zorganizowania się i buntu.

Rzeźba S. Willenberga „Wynoszenie zmarłych w czasie transportu" (brąz, 2001)

S. Willenberg's sculpture „The BLUES" (bronze, 2001)

źródło / source:
fot. zbiory Muzeum Treblinka / photo from the Treblinka Museum collection

Not all of the people deported to Treblinka were killed immediately. There were groups of prisoners selected by the Germans in the camp, the so-called working commandos. The imprisoned Jews were forced to do all the work. The prisoners' chances to prolong their lives depended on a type of work they were doing. The prisoners got up at 5.00 a.m., after roll call, they went to work for many hours. All the while they were brutally terrorized and constantly controlled by the camp staff. They were aware that work could only prolong their lives for a short period of time. The turnover of prisoners was very high. The only effective method of survival was to organize an armed revolt and mass escape. It took months for the idea to develop. At the beginning of 1943, as a result of the reduction of the transports, the number of prisoners stabilized which made it possible to start preparing the revolt.

Zalążki powstania
Komitet organizacyjny

The seeds of the revolt
Organizing committee

Wczesną wiosną 1943 r. utworzyła się tajna grupa określana jako Komitet Organizacyjny. Wtajemniczonych w akcję było niewielu. Więźniowie tworzyli grupy składające się z 5 osób. W miarę swoich możliwości gromadzili materiały i narzędzia potrzebne do forsowania ogrodzenia oraz benzynę do podpalenia zabudowań. Na czele Komitetu stanął inż. Marceli Galewski. Ważną rolę w tajnej organizacji odgrywali więźniowie z doświadczeniem wojskowym, wśród nich Julian Chorążycki – kapitan Wojska Polskiego, doktor nauk medycznych oraz Zelomir Bloch – porucznik armii czechosłowackiej. Łączność pomiędzy konspiratorami utrzymywał Jankiel Wiernik – cieśla. Jedynie on miał możliwość poruszania się po całym obozie. W przygotowaniu buntu duży udział mieli Żydzi, którzy przeżyli powstanie w warszawskim getcie i zostali w kwietniu i maju przywiezieni do Treblinki oraz Żydzi czescy.

Julian Chorążycki
źródło / source: zbiory Muzeum Treblinka / copy from the Treblinka Museum collection

Jankiel Wiernik
źródło / source: Jechiel Rajchman, „Ocalałem z Treblinki. Wspomnienia z lat 1942-1943", Warszawa 2011

Marceli Galewski
źródło / source: Jechiel Rajchman, „Ocalałem z Treblinki. Wspomnienia z lat 1942-1943", Warszawa 2011

In the early spring of 1943, a secret group the so-called Organizing Committee was formed. Few prisoners were involved in it and they formed groups of 5 people. Whenever possible, they collected materials and tools, which were necessary to break through the fence, and gasoline to set fire to the camp buildings. The Committee was headed by Eng. Marceli Galewski. An important role in the secret organization was played by prisoners with military experience, among them was Julian Chorążycki – Captain in the Polish Army, doctor of medical sciences and Zelomir Bloch – Lieutenant of the Czechoslovak army. Communication between the conspirators was maintained by Jankiel Wiernik, a carpenter. He was the only prisoner able to move around the entire camp. Jews who survived the revolt in the Warsaw Ghetto and who were brought to Treblinka in April and May, as well as Czech Jews, largely contributed to the organization of the armed resistance.

Przygotowania do powstania

Preparations for the revolt

Zbrojownia na terenie Obozu Zagłady Treblinka II

Armoury at the Treblinka II Extermination Camp

fot. / photo:
z albumu Kurta Franza / from Kurt Franz's album
źródło / source:
kopia Muzeum Treblinka / copy at the Treblinka Museum

Niemcy w obozie śmierci w Treblince do lipca 1943 r. zamordowali około 900 000 osób z czego około 700 000 ciał ofiar spalono. Transporty nadchodziły coraz rzadziej. Więźniowie obawiali się, że lada dzień również zostaną zabici. Plan powstania zakładał kradzież broni i amunicji z wartowni, podpalenie wszystkich zabudowań obozu i atak na załogę. Sukcesem spiskowców było dorobienie klucza do niemieckiej zbrojowni. Dzięki temu pozyskali niewielką ilość broni i granatów. Większość powstańców uzbrojona była jedynie w siekiery, łomy i noże. Dzień buntu był wielokrotnie przekładany. Wszystko działo się pod czujnym okiem esesmanów. Najmniejsze podejrzenie o próbę ucieczki groziło natychmiastową śmiercią w męczarniach. Więźniowie dyskretnie zaopatrywali się w dodatkową odzież, jedzenie, pieniądze – rzeczy niezbędne do przeżycia po ucieczce. Wyczekiwali na umówiony sygnał normalnie pracując. Za wszelką cenę starali się niczym nie zdradzić powziętego zamysłu.

The Germans murdered about 900,000 people in the Treblinka extermination camp until July 1943, of which about 700,000 corpses were burned. Transports started arriving less frequently. The prisoners feared that any day they would be killed as well. The revolt's plan was to remove weapons and ammunition from the armoury, set fire to all camp buildings and attack the crew. The success of the conspirators was making a spare key to the German armoury. As a result, they obtained a small amount of weapons and grenades. Most of the insurgents were armed only with axes, crowbars and knives. The day of the resistance was postponed many times. Everything took place under the watchful eye of the SS men. The slightest suspicion of an attempt to escape meant immediate death in agony. Prisoners discreetly gathered additional clothing, food, money – things necessary to survive after the escape. While waiting for the prearranged signal, they were working as usual. They did their best not to reveal their plans.

2 sierpnia 1943 r.

August 2, 1943

Bunt wybuchł w poniedziałek, 2 sierpnia 1943 r. po południu. W poniedziałki nie przyjmowano transportów. Część niemieckiej załogi korzystając z pięknej pogody udała się nad pobliską rzekę Bug. W obozie przebywało około 840 więźniów. Nie wszyscy wzięli udział w powstaniu, ponad 100 z nich straciło wolę życia i walki. Wybuch buntu wyznaczono na 16.30. Ten dzień w obozie pozornie wyglądał jak każdy inny. Akcja musiała rozpocząć się przed wyznaczonym czasem. Jeden z esesmanów znalazł złoto u więźnia, który był zaangażowany w przygotowanie powstania i natychmiast rozpoczął śledztwo. Zaczęła się chaotyczna strzelanina, podpalono część zabudowań, wysadzono w powietrze zbiornik z benzyną. Powstanie trwało około 20-30 minut. Nie powiodło się zniszczenie komór gazowych ani przerwanie linii telefonicznej. Około 400 osób zdołało sforsować ogrodzenie i wydostać się z obozu. Wielu buntowników zastrzelono wewnątrz obozu lub w pobliżu jego ogrodzenia.

Rzeźba S. Willenberga „Ucieczka w czasie buntu, 2 sierpnia 1943 r." (brąz, 2002)

S. Willenberg's sculpture „2 August, 1943 – Escape during the insurrection" (bronze, 2002)

źródło / source:
Katalog wystawy „Obraz Treblinki w oczach Samuela Willenberga", IPN 2020 / Exhibition Catalogue "The Image of Treblinka in the Eyes of Samuel Willenberg", Institute of National Remembrance 2020

The revolt broke out on Monday afternoon, 2nd of August 1943. Transports did not arrive on Mondays. By taking advantage of the beautiful weather, part of the German crew went to the nearby Bug River. There were about 840 prisoners in the camp. Not all of them took part in the resistance. Over 100 of them lost the will to live and fight. The start of the revolt was scheduled for 4:30 p.m. That day was like any other day in the camp. The revolt had to start before the planned time. One of the SS men found gold on a prisoner who was involved in the preparation of the resistance and immediately started an investigation. Chaotic shooting began, some buildings were set on fire, and petrol tank was blown up. The revolt lasted about 20-30 minutes. The destruction of the gas chambers and cutting the telephone line wires was unsuccessful. About 400 people managed to break through the fence and get out of the camp. Many of the insurgents were shot inside the camp or near its fence.

Pogoń za uciekinierami

Chasing after the escapees

Dym nad podpalonym przez więźniów Obozem Zagłady Treblinka II

Burning of the Treblinka II Extermination Camp during the revolt

fot. / photo by: F. Ząbecki
źródło / source: F. Ząbecki, „Wspomnienia dawne i nowe", Warszawa 1977

Dym unoszący się nad podpalonym przez więźniów Obozem Zagłady był widoczny z wielu kilometrów. Komendant Franz Stangl zdołał nawiązać łączność ze stacjonującymi w pobliżu niemieckimi oddziałami. W pościg za uciekinierami ruszyły posiłki z Małkini, Sokołowa Podlaskiego, Kosowa Lackiego, Ostrowi Mazowieckiej. W ich skład wchodzili żołnierze Wehrmachtu, policjanci, żandarmi, strażnicy kolejowi oraz odziały pomocnicze – SS-Wachmannschaften, utworzone z byłych sowieckich jeńców wojennych. Zarządzono blokadę dróg, przeczesywano okolicę. Setki uzbrojonych ludzi ruszyło w pościg za garstką umęczonych, uciekających Żydów. Buntownicy napotkali różne postawy okolicznej ludności. Były przypadki udzielenia pomocy. Niejedni jednak pozostali zobojętnieni na ich los. Inni obawiali się konsekwencji niesienia pomocy, która karana była śmiercią. Byli też i tacy, którzy wskazywali Niemcom ich kryjówki. Około 200 osobom udało się ujść obławie. Około 100 buntowników dożyło końca wojny.

Smoke rising above the extermination camp set on fire by the prisoner was visible from many kilometres away. The commandant Franz Stangl managed to contact with the German units stationed nearby. Troops from Małkinia, Sokołów Podlaski, Kosów Lacki and Ostrów Mazowiecka started chasing after the escapees. The units included Wehrmacht soldiers, policemen, gendarmes, railway guards and auxiliary units – SS-Wachmannschaften, which was made up of former Soviet prisoners of war. Roads were blocked and the area was searched through. Hundreds of armed men started chasing few escaping and martyred Jews. The insurgents encountered different attitudes of the local population. There were cases of providing help. However, many people remained indifferent to escapees' fate. Others feared the consequences of bringing help, which was punishable by death. There were also people who showed the Germans hiding places of the escapees. About 200 insurgents managed to survive the subsequent chase and around 100 of them lived to see the end of the war.

Likwidacja obozu

Liquidation of the camp

Nie ma pewnych danych dotyczących strat wśród załogi obozowej. Relacje na ten temat są sprzeczne. Najprawdopodobniej wśród ofiar śmiertelnych nie było Niemców. Komendant Franz Stangl został odwołany. Jego obowiązki przejął dotychczasowy zastępca Kurt Franz. Niemiecki plan likwidacji europejskich Żydów w zasadzie został wykonany. Całkowita likwidacja Obozu Zagłady Treblinka II nastąpiła w listopadzie 1943 r. Na stosunkowo niewielkim obszarze około 17 ha od lipca 1942 r. do listopada 1943 r. Niemcy dokonali ludobójstwa na blisko 900 000 Żydów z Polski i wielu innych europejskich krajów. W Treblince zginęło również około 3 000 Romów i Sinti. Po likwidacji, na terenie SS-Sonderkommando Treblinka okupanci zbudowali gospodarstwo rolne. Jako gospodarza pozostawiono strażnika pochodzenia ukraińskiego, który sprowadził tu swoją rodzinę. Masowe groby, w których spoczywały popioły pomordowanych, zaorano i obsiano łubinem. Niemcy zniszczyli również całą dokumentację obozową.

Pozostałości domu ukraińskiego strażnika

Remains of the Ukrainian guard's house

źródło / source:
E. Kopówka, P. Tołwiński, „Treblinka. Kamienie milczą – ja pamiętam", Siedlce 2007

There is no reliable data on the camp staff casualties. Testimonies on this are contradictory. Most likely, there were no Germans among the dead. Commander Franz Stangl was dismissed. His duties were taken over by the former deputy Kurt Franz. The German plan to liquidate European Jews was basically realized. The complete liquidation of the Treblinka II Extermination Camp took place in November 1943. In a relatively small area of about 17 hectares, from July 1942 to November 1943, the Germans murdered nearly 900,000 Jews from Poland and many other European countries. About 3,000 Roma and Sinti were also killed in Treblinka. After the liquidation, the occupiers built a farm on the premises of the SS-Sonderkommando Treblinka. A guard of Ukrainian origin, who brought his family here, became an owner of this farm. Mass graves, in which the ashes of the murdered were resting, were ploughed and sown with lupins. The Germans also destroyed all camp documentation.

Bunt oczami Ocalałych

The revolt in the Eyes of Survivors

Richard Glazar

źródło / source: „Stacja Treblinka", Warszawa 2011

Drugiego sierpnia tysiąc dziewięćset czterdziestego trzeciego roku. Z przodu, gdzieś koło naszych uszu pada strzał. Po nim cisza. Potem wybucha pierwszy granat, zaraz po nim drugi – widzę, jak trzeci eksploduje na brukowanej drodze. [...] „Hurra!" – brzmi to najpierw jak pojedynczy okrzyk, jakby z wahaniem. Dławi mnie w piersiach, ściska w gardle, zanim mogę wydobyć z siebie „hurra!". Okrzyki stają się coraz głośniejsze i rozlegają się nad całą Treblinką. [...] Wszędzie buchają płomienie. [...] Z przodu, gdzieś na skrzyżowaniu przed barakiem SS, rozlega się dłuższa terkocząca seria strzałów. [...]. Uciekać, wszyscy uciekać! Do lasów! Brama jest wyłamana, wybiegamy przez nią i dalej na pole warzywne. – Karel, hurrraaaaa! – śmiejemy się jak oszalali, biegnąc tak obok siebie.

Jankiel Wiernik

źródło / source: „Rok w Treblince. A year in Treblinka", Warszawa 2003

Dzień 2 sierpnia 1943 r. był upalny. Słońce świeciło i przez nędzne, małe, zakratowane okienka promienie jego wkradały się do naszych baraków. Nie zmrużyliśmy oczu przez całą noc. Świt zastał nas na nogach. Każdy czuł ważność chwili. Myślano o wolności. Obrzydło już wszystko. Zemsta na katach i wolność. Sam marzyłem ażeby gdzieś w lasku usnąć spokojnie i wypocząć. Ale teraz zrozumieliśmy, jakie ciężkie zadanie mamy do spełnienia. [...] Dookoła wieże obserwacyjne. Na nich straż z bronią. Na każdym kroku Ukrainiec lub Niemiec uzbrojony. [...] Cały obóz otoczony tyloma parkanami i rowami. A mimo to dosyć już było tej męki, tych strasznych widoków. Chcieliśmy skończyć z tym. [...] My wiemy co ziemia pochłonęła, jesteśmy tego jedynymi świadkami. W milczeniu żegnaliśmy się z popiołami naszego narodu i przyrzekaliśmy, że z krwi jego powstanie mściciel. Wtem słyszymy hasło: strzał w powietrze. Zrywamy się.

Samuel Willenberg

źródło / source: kopia zbiory Muzeum Treblinka / copy in the Treblinka Museum collection

Nadszedł pamiętny dzień 2 sierpnia 1943 roku. Było upalnie i słonecznie. [...] Nad całym obozem Treblinka roznosił się odór spalonych, rozkładających się ciał tych, którzy przedtem zostali zagazowani. Ten dzień był dla nas dniem wyjątkowym. Mieliśmy nadzieję, że spełni się w nim to, o czym od dawna marzyliśmy. Nie myśleliśmy, czy pozostaniemy przy życiu. Jedyne, co nas absorbowało, to myśl, aby zniszczyć fabrykę śmierci, w której się znajdowaliśmy. [...] Niedaleko od garażu unosił się słup ognia. W szatańskim jakby tańcu płonęły niemieckie obozy. [...] Nagle zacząłem krzyczeć opętańczo: Piekło spalone! Piekło spalone!

It's the second of August, nineteen hundred and forty-three. Out front, somewhere in the vicinity of our living quarters, a shot rings out. Afterward silence. Then the first hand grenade explodes. [...] "Hurrah!" – You hear it here and there, timidly at first. It sticks in my chest and catches in my throat until I can finally scream: "hurrah!". The yelling gets louder and rises over entire Treblinka complex. [...] Flames shoot up everywhere. [...] Coming from up front, somewhere near the intersection at the SS barracks, we hear a long, drumfire barrage. [...]. "Outta here, everyone outta here – into the woods!". The gate was broken down. We run out and on across the vegetable field – "Karl, hey Karl!" We're both laughing like mad, running next to each other.

Richard Glazar,
„Stacja Treblinka", Warszawa 2011, s. 145–146.
"Trap with a green fence", Northwestern University Press 1995,
pp. 143–144.

August 2nd, 1943, was a scorchingly hot day. The sun shone brightly and its rays penetrated the small, grated windows of our barracks. We had practically no sleep during the night and dawn found us awake and tense. Each of us realized the importance of the moment and thought only of gaining freedom. We were disgusted with out miserable existence and all that mattered was to avenge ourselves on our tormentors and to escape. As for myself, I carved but one thing: to crawl into some quite patch of woodland and to sleep quietly and restfully. At the same time, we were fully aware of the difficulties we would have to overcome. Observation towers, manned armed guards, stood all around the camp and the camp itself swarmed with Germans and Ukrainians armed with rifles, machine guns and revolvers. The camp itself was surrounded by several lines of fences and ditches. However, we decided to risk it, come what may. [...] We knew what this earth hid beneath its surface. We were the only witnesses of it. In silence we took leave of the ashes of our fellow Jews and vowed that, out of their blood, an avenger would arise. Suddenly, we heard the signal, a shot fired into the air. We jumped up.

Jankiel Wiernik,
„Rok w Treblince. A year in Treblinka",
Warszawa 2003, s. / pp. 83–85.

It was August 2 1943, a date I shall never forget. It was hot and sunny. [...] A cloud of smoke and a nauseating stench overed ahead, both wafting from the charred and rooting bodies of the gas chamber victims. It was a singular and unique day, one which we anticipated and hoped for. Our hearts pounded with the hope that maybe, just maybe our long-nutured dream would come true. We harbored no thoughts of ourselves and our lives. Our only desire was to obliterate the death factory which had become our home. [...] A pillar of fire burst from the garage and towered overhead. The Germans' huts burned in a devil's dance. [...] I began to shout madly: "Hell is burnt to the ground! Hell is burnt to the ground!".

Samuel Willenberg, „Bunt w Treblince",
Warszawa 2016, s. 157, 164–165. /
"Revolt in Treblinka", Warszawa, 1992, pp. 142–145.

Jechiel Rajchman

i jego brat Moniek / and his brother Moniek

źródło / source:
„Ocalałem z Treblinki. Wspomnienia z lat 1942-1943", Warszawa 2011

Drugiego sierpnia ranek jest piękny. Słońce świeci, wszyscy są pełni energii, Nie zważając na strach, wszyscy cieszą się z tego, co ma nastąpić. [...] Wstępują w nas nowe siły i życie. [...] Wszystko jest już przygotowane. Jesteśmy mocno podnieceni, a zarazem boimy się, żeby mordercy czegoś się nie dowiedzieli i nas nie rozstrzelali. [...] Wydają nam obiad. Wszyscy są jak zwykle głodni, ale nikt nie jest w stanie jeść. [...] Dziesiątki naszych kolegów nie tyka jedzenia.[...] Jeden z nich zwraca się do nas: haJom! haJom! [heb.] Dzisjaj! Dzisiaj!]. [...] Jest wpół do czwartej. Słyszymy dwa strzały z obozu 1 – znak, że zaczął się tam bunt. [...] Trzecie druty są przecięte. Pięćdziesiąt metrów za nimi znajdują się jeszcze przeszkody, w które wplecione są druty kolczaste. Staramy się przeciąć je również. Słychać strzelaninę morderców z broni maszynowej. [...] W pobliżu przeszkód zostało wielu naszych ludzi, gdyż zaplątali się w druty i nie mogą się wyswobodzić. Wychodzę jako jeden z ostatnich. [...] Obok jest kolega Kruk z Płocka. Dosłownie wpada na mnie z okrzykiem: Kolego, jesteśmy na wolności!

Jerzy Rajgrodzki

1967

źródło / source:
„Elf Monate im Todeslager Treblinka. Erinnerungen", Kassel 2020

Cudowny sierpniowy dzień. Kilku więźniów zebrało się przed naszym ogrodzeniem na placu apelowym. Niektórzy mieli broń. Bez rozkazów ustawiliśmy się w rzędach po pięciu; czekaliśmy, aż nadejdzie więcej więźniów. Wielu powstańców wbiegło do baraków po przygotowane rzeczy. Nie trwało to długo i wyszliśmy w grupie przez bramę, przez którą w pewnym momencie przybyłem do obozu II. [...] Nasza grupa minęła bramę, a potem pobiegliśmy, przeskoczyliśmy przez ogrodzenie z drutu kolczastego i znaleźliśmy się na otwartym polu. Pobiegliśmy na południe przez pola. Za nami świstały kule z karabinu maszynowego obsługiwanego przez strażnika na wieży. Plan oczywiście nie został zrealizowany pod każdym względem. Nagle nie było już zwartej grupy, ponieważ więźniowie rozbiegli się na wszystkie strony. [...] Za nami zobaczyliśmy płomienie. Biegliśmy przez pola zboża. Na zachodzie słońce gasło. [...] Tej nocy zapukaliśmy do rolnika i poprosiliśmy o coś do jedzenia. Była tam stara kobieta z małym chłopcem. Nie mieli żadnych zapasów i po prostu dali nam marchewki, którymi napełniliśmy plecak i ruszyliśmy.

The morning of 2 August is beautiful. The sun is shining. All of us are feeling brave. Despite our fears, we are all happy that the time has come. We feel more alive than ever. [...] Everything is ready. Out excitement is running high, but so is our fear that the murderers might find out and shoot us. [...] The midday rations are being distributed. We are all hungry, as always, but none of us is able to eat anything. [...] Dozens of comrades do not touch the food. [...] We say to one another – 'Ha-yom, ha-yom!' (Hebrew: The Day, the Day!). [...] The clock strikes 3:30. We hear two shots from the direction of Camp 1 – a sign that the revolt has started there. [...] The third fence has been cut open. Fifty metres further on there are trestles, thickly interwoven with barbed wire. We try to cut these as well. The firing of the murderers' machine guns can be heard now. [...] At the trestles lie many of out comrades who become entangled in the wires and were unable to escape. I am among the last to go. [...] Next to me is comrade Kruk, from Plock. He falls into my arms – Comrade, we are free.

Jechiel Rajchman,
„Ocalałem z Treblinki. Wspomnienia z lat 1942–1943",
Warszawa 2011, s. 90–93. /
"The last Jew of Treblinka", Paris, 2009, pp. 125–127

A wonderful August day. Several prisoners gathered in front of the fence at the roll call area. Some had guns. We lined up in rows of five without orders; we waited for more prisoners to arrive. Many insurgents ran to the barracks to get their belongings. It didn't last long and we left in a group through the gate through which I previously arrived in camp II. [...] Our group passed through the gate, then we ran. We jumped over the barbed wire fence and found ourselves in an open field. We ran south through the fields. Bullets fired from tower guards' rifles flew over our heads. The plan was not implemented in every detail. Suddenly, there was no longer a cohesive group as the prisoners scattered in all directions. [...] We saw flames behind us. We ran through the grain fields. The sun was going down in the west. [...] That night we knocked on the farmer's door and asked for something to eat. There was an old woman with a little boy. They had no supplies and just gave us carrots which we filled our backpack with and we went off.

Jerzy Rajgrodzki,
„Elf Monate im Todeslager Treblinka. Erinnerungen", Kassel 2020,
s. 23–24 (tłumaczenie własne) /
"Elf Monate im Todeslager Treblinka. Erinnerungen", Kassel 2020,
pp. 23–24 (own translation)

Zdjęcie zbiorowe Ocaleńców /
Survivors' collective photo

The inscription in the photo:
Other comrades from the Death Camp in Treblinka

źródło / source: „Ocalałem z Treblinki.
Wspomnienia z lat 1942-1943", Warszawa 2011

KATALOG WYSTAWY

EXHIBITION CATALOGUE

BUNT

W SS-SONDERKOMMANDO TREBLINKA

WYSTAWA W 80. ROCZNICĘ WYBUCHU BUNTU
WIĘŹNIÓW OBOZU ZAGŁADY TREBLINKA II

THE REVOLT

IN SS-SONDERKOMMANDO TREBLINKA

EXHIBITION ON THE 80TH ANNIVERSARY OF THE PRISONERS' REVOLT
IN THE TREBLINKA II EXTERMINATION CAMP

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

muzeum Treblinka

25 lat Mazowsze
Muzeum Treblinka jest jednostką organizacyjną
Samorządu Województwa Mazowieckiego